

www.fmvestfold.net

FORTIDSMINNEFORENINGEN VESTFOLD AVDELING

POSTADRESSE: FARMANNSVEIEN 30, 3100 TØNSBERG - E-POST: styret@fmvestfold.net

[FORSIDEN](#)
[LEDER](#)
[HVA SKJER](#)
[DEBATT](#)
[BLI MEDLEM](#)
[KONTAKT](#)
[FAKTA](#)
[ARKIV](#)

 PRØV VÅR GRATIS
NYHETSMAIL

14.01.2010

HAMMERDALEN - VERDISKAPING ELLER LUFTIGE VISJONER?

 AVDELINGENS
DEBATTFORUM ÅPENT
FOR ALLE:

LINKER

[KULTURMINNE-](#)
[FORVALTNING](#)
[MLJØVERN-](#)
[DEPT.](#)
[RIKS- ANTKVAREN](#)
[VESTFOLD](#)
[FYLKES-KOMMUNE](#)

LOVER - STAT

[REGJERINGEN](#)
[FYLKES-](#)
[MANNEN I VESTFOLD](#)
[LOVDATA](#)
[NORGE.NO](#)
[ØKOKRIM](#)

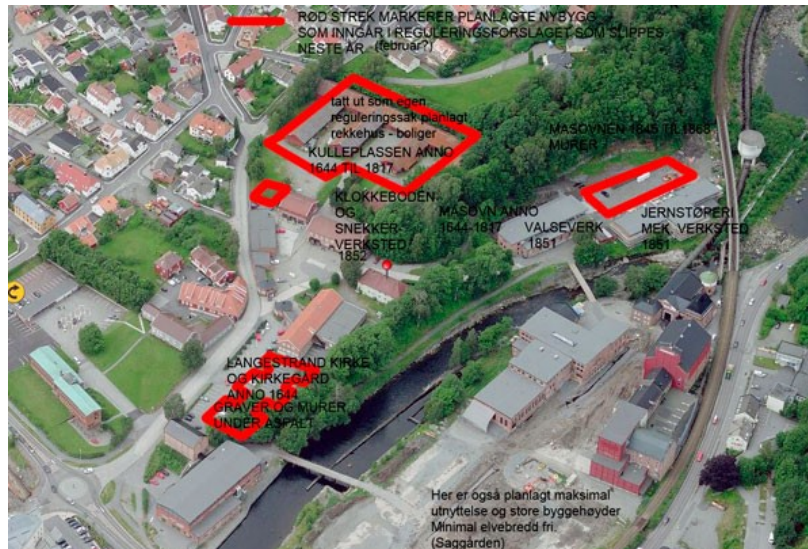
KOMMUNER

[ANDEBU](#)
[HOF](#)
[HOLMESTRAND](#)
[HORTEN](#)
[LARDAL](#)
[LARVIK](#)
[NØTTERØY](#)
[RE](#)
[SANDE](#)
[SANDEFJORD](#)
[STOKKE](#)
[SVELVIK](#)
[TJØME](#)
[TØNSBERG](#)

 AVDELINGER
PÅ NETT

[OSLO OG AKERSHUS](#)
[BERGEN OG](#)
[HORDALAND](#)
[SOGN OG FJORDANE](#)
[FORTIDSMINNE-](#)
[FORENINGEN](#)
[SENTRALT](#)

ANDRE FORENINGER

[NORGES NATURVERN](#)
[FORBUND](#)
[BELLONA](#)
[NATUR OG UNGDOM](#)
[NORGES MLJØVERN-](#)
[FORBUND](#)
[ALLGRØNN](#)
[FORENINGEN GAMLE](#)
[SANDEFJORD](#)
[GRØNN HVERDAG](#)
[STIFTELSEN NORSK](#)
[KULTURARV](#)

Det pågående planarbeidet for Hammerdalen ser ut til å videreføre byplanens visjoner om urban utvikling i det gamle jernverksområdet. Etter møte med planavdelingen i kommunen tegnet vi ut utkastet til reguleringsplan etter hukommelsen. Verdiskapingsprosjektet Hammerdalen er representert i plangruppen med Treschows konserndirektør. De rødmarkerte feltene er områder som ønskes bygget ut.

Av Bente Bjerknes, redaktør

Møtereferater voktes som radioaktivt avfall og regnskapene består av store sekkeposter. Ingen har kunnet svare på hvor mye penger som er brukt, men det synes klart at Hammerdalenprosjektet så langt har hatt problemer med å bruke opp de bevilgede midler. Budsjetten for hele fireårsperioden lød i 2008 på drøyt 17 millioner kroner, hvorav 1,8 millioner til ledelse og administrasjon. Forbruket av kulturminner og kulturmiljøer har vært stort og større skal det bli.

TRESCHOW FRITZØES EGEN PRESENTASJON AV VERDISKAPINGSPROSJEKTET

I januar 2009 laget Treschow Fritzøe denne presentasjonen av sin egen virksomhet og prosjektet. Den er verd å få med seg. Har prosjektdeltagerne noen distanse til firmaet Treschow-Fritzøe? Er statlige organer polstring for Treschows interesser? Her vises hele området slik det er tenkt utbygd. Bruk noen sekunder på å laste ned den lekre power-pointpresentasjonen! [KLIKK HER](#)

Hva er nå dette prosjektet og hvem er med på dette? Hvem tok initiativet og hvem har ansvaret? Hva ønsket prosjektmakerne og hva har de faktisk oppnådd? Hvor mye penger er brukt?

Langestrand og Hammerdalen - jernverksbydelen fra første halvdel av 1600-årene utgjør verdiskapingspilletts scene og arena.

Området Hammerdalen og jernverksbydelen Langestrand representerer nasjonale verdier av ypperte klasse. Dette har Riksantikvaren (RA) fastslått flere ganger samtidig som direktoratet over år har vært bekymret for kulturminnene i området. Fortidsminneforeningen avd. Vestfold har i en årrekke arbeidet for at området ikke skal ødelegges.

Statlig prosjekt på kommunale premisser

Hammerdalenprosjektet er ett av elleve statlige politisk initierte prosjekter som skal vise hvordan kulturminner kan brukes som ressurs for verdiskaping.

Daværende miljøvernminister Knut Arild Hareide sparket det hele i gang, nå har Erik Solheim overtatt ballen. RA har ansvar for gjennomføringen. I dette tilfellet tidligere Fritzøe jernverk hvor industrivirksomheten er nedlagt.

Prosjektperioden er f.o.m. 2007 t.o.m. 2010 og spleiselag er et stikkord. Kommunen, fylkeskommunen, Link Larvik, grunneier Treschow-Fritzøe (TF) og Høgskolen i Vestfold er med, sistnevnte som prosjekteier.

HØGSKOLEN ØNSKER Å LÆRE

- Utviklingsarbeid og kunnskapsutvikling er ofte ikke så lett å gripe, få øye på eller å stadfeste på et gitt tidspunkt, men må ses i sammenheng med kontinuerlige sosiale prosesser som formes, endres og utvikles over tid i tråd med at aktører møtes, handler og samhandler, og hvordan dette igjen materialiserer seg i beslutningsprosesser, forteller prosjektleder Are Thorkildsen og vil gjerne lære. [LES INTERVJUET HER](#)

AMSER OG MEDIA**AMSER I NORGE**

Alle norske aviser på nett.

GJENGANG- EREN

Horten og Asgårdstrand

JARLSBERG

Holmestrand

NRK VESTFOLD

Hele Vestfold

SANDE AVIS

Sande

SANDEFJORDS BLAD

Sandefjord

SVELVIK- POSTEN

Svelvik

TØNSBERGS BLAD

Tønsberg, Nøtterø, Tjøme

TV-VESTFOLD

Hele Vestfold

ØSTLANDS-POSTEN

Larvik, Lågendalen

ØYENE

Vasser, Tjøme

PRIVAT**BEDRIFTER****SPROSSA**

Restaurering, råd, bygningsvern, tapeter, bakerovnsdører etc.

YTTERSØ GÅRD

Restaurering, råd, bygningsvern

GJENBRUKET I MOSS

Gamle bygningsdeler

GAMLE TREHUS OG BYGNINGS- DELER

Gamle bygningsdeler

CHRISTIANIA TAPET- VERKSTED

Lager tapeter

LIERS PRODUKTER

Linojemaling mm.

MOLO A/S

Gamle bygningsdeler, nye kopier etc.

KUNSTNERNES EGET MATERIAL UTSALG

Pigmenter, linolje, alt for kunstnere etc.

BAS KUNST OG RAMMER

Pigmenter, linolje, alt for kunstnere etc.

ALANOR

Vedlikeholdsmidler, verktøy etc.

TEGNE- SENTERET

Alt i tegnemateriell

ARKIVER**RIKSARKIVET OSLO****STATSARKIVET****KONGSBERG****FYLKES-****ARKIVET FOR****VESTFOLD****TØNSBERG****MUSEER VESTFOLD****VESTFOLD FYLKES-****MUSEUM****SLOTSFJELLS-****MUSEET IKS****TØNSBERG****NORD****JARLSBERG-****MUSEENE****HOLMESTRAND****LARVIK****MUSEUM****LARVIK****SANDEFJORD-****MUSEENE****MUSEER SENTRALE**

Fylkespolitikerne ønsket i utgangspunktet Eidsfoss som kandidat til prosjektet ([Klikk her](#)), men ved omkamp kom Hammerdalen med. Er fylkeskommunen nå ute eller inne? Og hvordan kom Vestfoldmuseene inn, og er de inne?

Det statlige prestisjeprosjektet skal, ifølge prosjektet selv, underordne seg et kommunalt vedtak, d.v.s. Byplanen. Når de mer detaljerte reguleringsplanene kommer er det garantert duket for omkamper ([klikk her - her](#))

Prosjektet er vanskelig å finne ut av da det etter tre år fortsatt ikke har klart å stable på bena en enkel webside. Her må man altså google, snakke med prosjektmakerne og lete i arkiver.

Arkiver? Joda, både hos RA og i fylkeskommunen er arkivene mer enn hjelpsomme - men langfra alt er journalført. Kommunen er representert ved både rådmann og assisterende som også betaler ut penger. Det hjelper så lite da de kommunale arkiver ikke inneholder så mye som en huskelapp.

Ingen postlister

- Høgskolen har dokumentansvaret, forklarer ass. rådmann, men postlister kan den moderne kunnskapsbedriften ikke fremskaffe. Prosjektleder har bare vært prosjektleder ett år og viser derfor stadig til delprosjektlederne som vi forstår er autonome.

Møtereferater voktes som radioaktivt avfall og regnskapene består av store sekkeposter. Ingen har kunnet svare på hvor mye penger som er brukt, men det synes klart at Hammerdalenprosjektet så langt har hatt problemer med å bruke opp de bevilgede midler.

HAMMERDALEN REGNSKAP 2007-2008

Budsjettet for hele fireårsperioden lød i 2008 på drøyt 17 millioner kroner. Regnskap for 2009 og budsjett for 2010 er rett rundt hjørnet - følg med!

Høgskolen finansierer to stipendiater mens den tredje stipendiaten betales av prosjektet. En av stipendiatene er også prosjektleder samtidig som han forsker på samme prosjekt som hans arbeidsgiver eier og som han selv leder.

RA ser ut til å ha bidratt med ca 3 millioner, kommunen med omtrent en halv million og fylkeskommunen med drøyt 100 000, men har gitt tilsagn om 1,5 millioner.

Opparbeidelse av et uteområde inklusive oppsetting av skilt er finansiert av TF selv og dette er TFs egeninnsats til prosjektet. Dette er definert som verdiskaping.

I bunnen av prosjektet ligger kulturminnene. Men kulturarv og verdiskaping snakker ikke sammen - ikke alltid ihvertfall. For skiltene som TF uansett ville satt opp, mangler historisk info om bygninger og landskap.

TF finansierer selv oppussing og modernisering av bygningsmassen for utleie (se intervju med Thor Eika). Dette er arbeider som ville blitt gjort uavhengig av Verdiskapingsprosjektet.

TRESCHOW FORNØYD

- Strategien er å rehabilitere bygninger for utleie samt å prosjektere nye bygg på ubebygde tomter, forteller Treschow Fritzøes konserndirektør Thor Eika. Direktøren er fornøyd med samarbeidet og hva prosjektet har oppnådd. Eika håper Verdiskapingsprosjektet fortsetter. [LES INTERVJUET HER](#)

TOMT I ARKIVET

Kommunens Servicesenter var ikke i stand til å finne dokumenter i kommunens arkiv og konstaterte at websiden ikke var i drift.

Løsningen ble da å sette meg over til assisterende rådmann Jan Arvid Kristengård som deltar i prosjektgruppen.

Jeg forklarer at jeg gjerne vil ha kopi av dokumentene som finnes i kommunens arkiv, men får til svar at kommunen ikke har noen dokumenter om Hammerdalenprosjektet, dette er hos Høgskolen.

- Men kommunen bidrar økonomisk, spør jeg undrende. Kristengård fastholder at Høgskolen har dokumentarkivet.

UTVIKLING - IKKE VERN

Fylkeskommunen er representert i Styringsgruppen med Svein Almedal og jeg spør hvor mye penger de har bidratt med. Dette kan han ikke svare på, men lover å undersøke saken.

Tross purringer kom det intet svar. Almedal kunne imidlertid fortelle at fylkeskommunen gikk inn i prosjektet som utviklingsaktør, ikke på grunn av kulturminneverdiene i området.

KUNSTNERE PÅ RØMMEN

En av bærebjelkene i prosjektet skulle være kunstnerne i Mølla. De har pakket pensler og palett og tatt kreativiteten med til Sjøparken Agnes ved Stavem. Primus motor bak kunstnerkollektivet, Bjørn Sjølie, forklarer at de flyttet fordi det ikke skjedde noe i Hammerdalen. Han forteller at kunstnerne trives godt på Agnes.

NASJONAL-MUSEET
FOR KUNST
ARKITEKTUR OG
DESIGN

KULTUR HISTORISK
MUSEUM OSLO

NORDEN-FJELDSKE
KUNSTINDUSTRI-
MUSEUM TRONDHEIM

VESTLANDSKE
KUNSTINDUSTRI-
MUSEUM
PERMANENTEN
BERGEN

NORSK
FOLKEMUSEUM OSLO

NORSK SJØFARTS-
MUSEUM
OSLO

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) ser ut til å ha mottatt 3 - 400 000 for en kulturminneevaluering - men den kontroversielle tidligere Kullepladsen, nå kalt Øvre Verksgård, skulle ikke være med i vurderingen fordi TF vil rive de gamle vedlagrene for å bygge rekkehus. Dette ligger inne i Byplanen og NIKUs analyse måtte innordne seg denne.

Ellers skal det være avfotografert offentlig tilgjengelig arkivmateriale, men dette skal bare stilles til rådighet for TF selv om dette er finansiert av fellesskapets penger. Hvor mye penger som er gått til ledelse, administrasjon, reiser og godtgjørelser kan hverken prosjektleder eller regnskapene svare på.

Et utall samarbeidspartnere

Hvert halvår rapporteres til RA og vi ser at samarbeidspartnerne florerer, men hva som er kommet ut av dette virker uklart. Hverken kommunene Morgedal eller Risør har vi hørt mer om siden den opprinnelige søknaden og hva har Karljohansvern og Eidsfoss bidratt med? Jeg sjekket ved prosjektoppstart og hverken Risør eller Hoff kommune visste at de var oppført som samarbeidspartnere. Ikke var de interessert heller. Og hva med Heyerdalinstituttet, Caledonian University og Moffat Institute? Siste tilskudd er KASK.

Prosjektområdet er geografisk utvidet underveis til også å omfatte jernverksbydelen Langestrand og huseiere her bes om å søke Kulturminnefondet om tilskudd til å istandsette egne eiendommer. I den forbindelse ønsker prosjektleder at Fortidsminneforeningen skal stille som konsulent ([se egen sak her](#)) for å motivere huseierne til å åpne pengepungen.

Prosjektmakerne er utvilsomt kreative, nye ideer og delprosjekter dukker opp som troll i eske for så å forsvinne som dugg for solen. Ulike rapporter og evalueringer finnes i bøtter og spann, men de er heller ikke til mye hjelp. Ifølge Telemarkforskning som har utført evalueringene, er evalueringene "ikke dyptpløyende" ([Klikk her og her](#)).

Etter å ha lest flere hundre sider om workshops, brainstorming, foresights, synergieffekter, events, happenings og implementerende motivering føler jeg behov for frisk luft.

Prosjektorganiseringen ser du i skjemaet under. I tillegg har RA en observatør som skal følge med på fremdriften.

STYRINGSGRUPPEN

Ansgar Ødegaard (dekan HiV) - Thorleif Bugge (dekan HiV) - Thor Eika (adm.dir.TF) - Arve Semb Christophersen (rådmann LK) - Svein Almedal (VFK)

PROSJEKTGRUPPEN

Are Thorkildsen (leder, stipendiat HiV) - Jan Arvid Kristengård (ass.rådmann LK) - Jørgen Johansen (LINK) Aina Aske (Larvik Museum) - Lisbeth Svanes (eiendomsdir.TF) - Erik Eliassen (seniorrådg. HiV)

DELPROSJEKT
KULTURARV
Aina Aske

DELPROSJEKT
VERDISKAPING
Lisbeth Svanes

DELPROSJEKT
SAMHANDLING
Are Thorkildsen

DELPROSJEKT
KUNNSKAP
Erik Eliassen

Ut på tur - aldri sur

Derfor tar vi en spasertur på området for ved selvsyn å se hvilke konkrete spor Verdiskapingsprosjektet kan vise til når det gjelder den synlige historien og menneskene som la grunnlaget for Fritzøe jernverk og dagens Larvik. Hvordan forvaltes den materielle arven etter Danmark-Norges største og viktigste jernverk?

Langestrand og Hammerdalen har fått stortint selskap i front. På Batteristranda hvor jernmalmen ble røstet kan du nå bli spadd og knadd på hotellet. Slik så det ut fra Tollerodden under byggeperioden.

På veien beskuer vi bydelen fra Tollerodden. Vi vet det finnes nasjonale verdier av første klasse bak småbyurbanistenes nybygg med innlagte siktlinjier. - Nasjonale verdier er et lovuttrykk, forklarte Jørn Holme da jeg intervjuet ham rett etter riksantikvarutnevningen.

Fra Tollerodden var det tidligere åpen forbindelse til Langestrand. Larvik ble kalt Nordens Napoli. Utbyggerne har fått kjøpesenter og spahotell mens innbyggerne har fått et par kikkehull mot fjorden og jeg sender en vennlig tanke til nevnte riksantikvars engasjement i Bjørvika.

Vel over på Langestrand konstaterer vi at her mangler både innsikt og utsikt og vi vender småbyurbanistene ryggen og rusler opp forbi Treschows hovedkontor. Der troner Oberinspektør-anlegget fra 16/1700-tallet mot oss.

Oberinspektøren var grevens stedfortreder og distriktets mektigste mann. Jeg ser en gressbakke foran anlegget, mens prosjektmakerne så en byggetomt.

Bildet viser hvordan Verdiskapingsprosjektet ønsket å utvikle området med parkeringshus.

Oberinspektør-anlegget fra 16/1700-tallet ligger tvers over gaten for Langefamiliens nedrevne kapell og den karakteristiske Verksporten.

Fortidsminneforeningen varslet Miljøverndepartementet som så satte foten ned og forlangte at terrenget ikke skulle endres. (Klikk [her](#) - [her](#))

Parkeringshuset i front av Oberinspektøranelegget. Her kunne det senere bygges blokk oppå - i tråd med kommunens Byplan. Stoppet av MD i 2006.

Bak oberinspektørens bolighus befinner vi oss inne på dobbelttunet og registrerer at midtfløyen som ble revet i 2001 er erstattet med en falsk kopi. En annen fløy ble revet få år tidligere. Begge revet med kommunal og fylkeskommunal velsignelse. Området er kjemisk fritt for historisk informasjon. Fritzøe Museum er lukket og låst slik det alltid har vært.

Fylkeskommunen som kulturmyndighet sa seg såre fornøyd med den falske kopien - vinduene fikk kittfals!
Den rettvinklede, skarpe estetikken kjenner vi fra Fritzøe Brygge. De skarpe kantene kan bli et karakteristisk særtrekk ved gamle Fritzøe verk

På hellig grunn

Så krysser vi gaten og befinner oss på parkeringsplassen foran Larvik Museum og Verksporten. Vi er nå på hellig grunn. Her lå Langestrands eldste kirke og restene av kirkegården med knokler og hodeskaller etter masovnsarbeidere og masmestre ligger under asfalten. Utsikten over Farriselven og til byen er karakteristisk - enn så lenge.

Over: Til venstre i svingen har prosjektmakerne fått øye på nok en byggetomt.

Under: Dagens utsikt over til Kongegaten.

Kommunen, fylkeskommunen og grunneier TF har samarbeidet om et reguleringsforslag for området. Forslaget skal snart ut på høring, men Fortidsminneforeningen er blitt orientert av kommunen.

Siden reguleringsplanen skulle være en bevaringsplan ble vi overrasket over at plassen til den gamle kirkegården skal bebygges med et kontorbygg. Stadig med den regionale vernemyndighetens bifall, opplyser kommunens plansaksbehandler. I plangruppen sitter kommunen, Treschows konserndirektør som kombinert representant for firmaet og Verdiskapingsprosjektet samt en representant for fylkeskommunen.

Verdiskapingsprosjektets formål er å bruke kulturminnene som ressurs for verdiskaping, men her ser det ut til å innebære forbruk av kulturminner og miljøer. På den annen side er det vel ingen grunn til å bli overrasket over dette. Enhver ledig flekk er å betrakte som byggetomt, må vite.

Denne uken arrangerer prosjektet seminar og workshop om Langestrands forsvundne kirkebygg (ikke mer bortkomne enn at de stadig vekk har vært beskrevet og lokalisert i lokalitteraturen). Hapningen arrangeres i felleskap av Hammerdalenprosjektet og KASK og arbeidet skal resultere i en bok om de forsvundne kirkebyggene. Vi lurar på om det gir en bismak å legitimere nedbygging av kirkegårdsgrunnen og samtidig hylle stedets sakrale fortid - i ord?

Verdiskapingsprosjektet har finansiert avfotografering av arkivmaterialet om kirkebyggene på Langestrand. Materialet befinner seg lett tilgjengelig i offentlige arkiver, men skal ifølge prosjektmakerne kun gjøres tilgjengelig for prosjektet selv og Treschow. Men det følger kanskje ingen forpliktelser med den offentlige finansieringen?

Verksporten med portbygninger i nygotikk ble oppført i 1856. Parkeringsplassen til høyre planlegges altså nedbygget.

Reven inn i hønsegården

Videre innenfor den kjente Verksporten blir vi møtt av en nyanlagt park. Vi kan ikke forstå annet enn at den er malplassert og forkludrer lesbarheten av jernverksområdet.

Til høyre på plassen står et nytt skilt som forteller hvilke bedrifter som holder til her.

Forvalterboligen fra slutten av 1600-tallet kalles "Admini". Deler av kostnadene ved gress, stensetting og skilting er TFs økonomiske bidrag til verdiskapingen. Men fortsatt ingen historisk informasjon.

Park, stensetting og skilt er TFs bidrag til verdiskapingen i prosjektet. Til venstre for snekkerverkstedet midt på bildet går veien opp til Øvre Verksgård, dvs den gamle Kullepladsen.

Omkamp i sikte

Etter å ha passert det gamle snekkerverkstedet befinner vi oss på øvre platå. Dette er hjertet i Fritzøe jernverk - den gamle "Kullepladsen", nå gjerne kalt Øvre Verksgård. Her ble jernmalmen trillet over plassen til masovnen hvor Europas flotteste jernovner ble støpt. Vedlagrene vi ser i dag forteller om bedriftens utviklingen etter at jernverket ble nedlagt i 1868.

I 1918 overtok bedriften ansvaret for vedsalg til byens innbyggere. De mektige trekonstruksjonene fra

begynnelsen av forrige århundre gjør det mulig å forestille seg trekull- og jernlagrene som lå her tidligere. Plassen oser av industri-, kultur- og sosialhistorie. Dette er kanskje den viktigste og mest symboltunge plassdannelsen på hele verksområdet.

Nå er det stille her - så lenge det varer. Kommunens byplan legger opp til at vedlagrene kan rives slik at TF kan bygge rekkehus på plassen, så området er derfor ikke en del av reguleringsforslaget.

Vi husker godt at fylkespolitikerne ville varsle innsigelse mot dette punktet i Byplanen, men de ble overtalt av sin egen administrasjon til å la være. Innsigelse kunne de varsle senere, fikk de høre. Så enkelt er det nok ikke, og byråkratene jobber der fortsatt. ([Klikk her](#) og [her](#))

Markedsdagene på Øvre Verksgård trekker alltid mange mennesker. Velforeningen er en flott arrangør.

NIKU skulle ikke uttale seg om kulturminneverdiene her, men hevder at vedlagrene er vedtatt revet (s36). Dette stemmer ikke. Byplanen har satt av området til boligbygging, men noen rivetillatelse foreligger ikke. Klokkeboden med verksklokken skal bevares og NIKU foreslår at verksklokken kan brukes til å samle beboerne i de planlagte rekkehusene til dugnad.

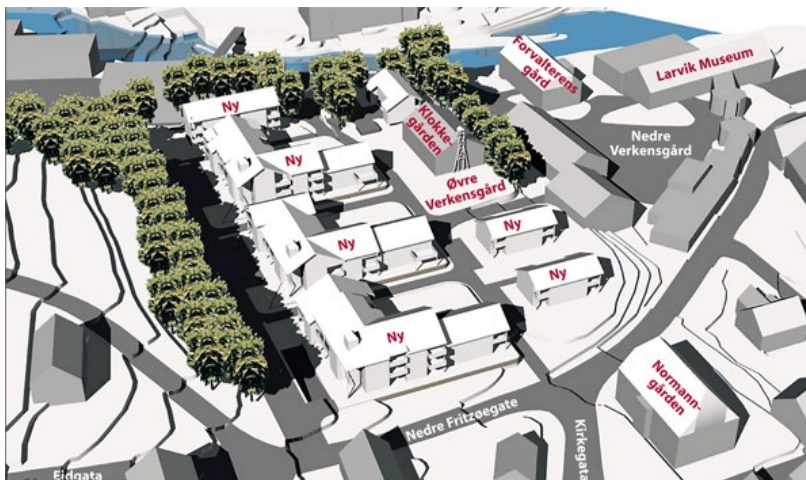
KLIKK HER FOR Å LESE NIKUS RAPPORT OM HAMMERDALEN

Lars-Jacob Hvinden-Haug (NIKU) skrev 30.03.06: "Vedlagrene har samme betydning for industrianlegget Fritzøe jernverk som låvebygningen har det på en gård. Uten denne bygningen faller den ene vegg ut av verksanlegget, både historisk og arkitektonisk.....Vedlagrene har meget høy verneverdi!". ([Klikk her](#) og [her](#)) I 2007 bestilte Treschow en rapport fra NIKU ([Klikk her](#)) og vedlagrene var nå så lite verd at de gjerne kunne skiftes ut med rekkehus i samme volum.

Den ønskede rivingen av vedlagrene er såpass kontroversiell at daværende fylkesordfører, Tove Lisbeth Vasvik, i 2007 nektet å underskrive utviklingsavtalen mellom fylkeskommunen og Larvik kommune slik at fylkeskommunens finansiering til Hammerdalen bortfalt ([klikk her](#)). Etter at hun gikk av som fylkesordfører kom finansieringen på plass igjen. Det er all grunn til å tro at Fortidsminneforeningen fortsatt vil arbeide iherdig for bevaring av vedlagrene. ([Klikk her](#) - [her](#) - [her](#) - [her](#))

Over: "Kullepladsen". Klokkeboden med verksklokken til høyre i bildet, i det fjerne skimtes Bøkeskogen.
Under: Grunneiers siste forslag til nybygg på Kullepladsen.

Gravemaskiner gjør vei i vellinga

Turen går videre nedover grusveien til Valseverket fra 1851. Terrenget bærer sterkt preg av jernverkstiden, slaggsponene er tydelige og restene etter masovnen fra 1844 er omkranset av ugress og en kjetting. Jordsmonnet er sort som kull. Ingen skilting.

Ved siden av ligger en parkeringsplass der hvor det gamle jernlageret av tre fra mellomkrigstiden stod frem til 2005. Da ble jernlageret revet, og nok en viktig del av historien - en representant for det gamle jernverkets bygningsmasse i tre - forsvant. Jernlageret ble revet før klagefristen utløp. ([Klikk her](#))

Her planlegges enda et moderne kontorbygg - i Verdiskapingsprosjektets ånd. Et gjenoppført jernlager i tre kunne vel gå an, men et nytt kontorbygg? Fortsatt ingen informasjon om jernverkshistorien i sikte.

Jeg lurer på om noen ønsker å overse områdets eldste nasjonale, historiske kvaliteter slik at det kan friseres og bygges nytt - i fred?

Med ryggen til parkeringsplassen ser jeg inn i det gamle Valseverket. Her er det et skilt som forteller at bygningen kalles "Mekken" og at konsulenter og arkitekter holder hus her. De samme arkitektene som har tegnet parkeringshuset og rekkehusene på "Kullepladsen".

Utvendig er huset satt pent i stand, innvendig er alt nytt og flott og vi forstår at dette har kostet mye penger. Men hvor ble det av historien om Fritzøe Jernverk?

De gamle forstøtningemurene som er beskrevet allerede i 1751 fikk stå i fred for gravemaskinene frem til prosjektoppstart i desember 2006. Her stod de eldste masovnene fra 1644.

Slik så det ut etter at gravemaskinene hadde ryddet opp.

Slik ser det ut etter "restaureringen".

Det gamle jernlageret i rødmalt tre ble revet i 2005. (Valseverket fra 1851 til venstre.) I dag parkeringsplass - imorgen byggeplass hvis Verdiskapingsprosjektet for det som det ønsker. Og hva med skjebnen til vanntårnet?

Valseverket under oppussing sett fra motsatt side etter at jernlageret ble revet. Til høyre i bildet rester etter masovnen fra 1845.

Til høyre for Valseverket ser vi en ny forstøtningmur og den moderne skarpe bruddstenen skjærer i øynene. Her trengs en forklaring: I innledningsfasen til Verdiskapingsprosjektet fjernet TF effektivt og uten søknad og tillatelse restene etter den gamle muren.

Her har det stått masovner siden 1644 men hva gravemaskinene fjernet er ikke lenger mulig å finne ut. I NIKUrapporten (s 28) leser vi at støttemuren er gjenoppbygget og restaurert. Jeg håper det ikke er flere slike restaureringsarbeider i vente?

Ingen av prosjektets aktører var i utgangspunktet kjent for kulturminneforståelse, men hvordan har statlige myndigheter kunnet lukke øynene?

OMSTRIDTE STENMURER

Bortgravningen av østre side av Øvre Verksgård ble stoppet fordi Fortidsminneforeningen oppdaget arbeidene og varslet myndighetene. Helt tilfeldig i forbindelse med lansering av boken om Langestrand og Fritzøe Værk tok forfatteren Østlandspostens journalist med til jernverkets hjerte og stirret rett inn i et sort utgravd hull.

Saken skal ha sendt bølger inn i Miljøverndepartementet da Hammerdalenprosjektet allerede var vedtatt med Treschow som deltager. Planene om å grave bort hele den østre skråningen mot de opprinnelige masovnene ble dermed skrinlagt.

De bortgravde restene av stenvmur ble etter bestilling fra Treschow undersøkt av Nes jernverksmuseum som konkluderte med at det ikke dreide seg om murer fra selve masovnen, men om yngre konstruksjoner. Fundamentene kunne imidlertid tilhørt selve masovnen.

Fortidsminneforeningen gikk i rette med deler av rapporten og påpekte at fotografier fra begynnelsen av 1880-årene viste at murene kunne være adskillig eldre enn antatt.

Dessuten beskriver regnskapene for oppføring av masovn i 1751 at det også ble satt opp forstøttingsmurer vest for masovnen for å sikre terrenget. Deler av de bortgravde murene kunne skrive seg fra disse konstruksjonene, mente Fortidsminneforeningen i sin rapport.

[KLIKK HER FOR Å LESE FMF RAPPORTEN](#)

[ARTIKKEL I FORTUNA OM FRITZØE VERK \(FORFATTERENS EGEN VERSJON/LAYOUT\)](#)

Vi tuser videre over den gamle broen over Farriselven, svinger til høyre og ser etterhvert Tresleripet. Det er også pusset opp og kommunen er leietager og den kommunale kulturskolen sørger for aktivitet. Til venstre ser vi den store møllebygningen. Ca. 10 000 kvadratmeter bygningsmasse roper etter nytt liv.

Ingen maler på Mølla

Mølla var et av Verdiskapingsprosjektets viktigste og mest prestisjefylte delprosjekter. Fylkeskommunens pengebidrag så langt er øremerket denne lite vellykkede satsningen. Her skulle kunstnere fra nær å fjern skape aktivitet og sette hele byen på norgeskartet. Nå har de pakket pensler og palett. Prosjektets "Fremtidsverksteder" var visst ikke fremtidsrettet.

Etter flere år og mange møter gav kunstnerne opp og etablerte seg andre steder. De fleste har flyttet til Sjøparken Agnes nærmere Stavern. Nå har musene overtatt her, de skal jo også ha et tilfluktssted vinterstid, så kanskje katten maler?

Den store, røde Mølla i bakgrunnen.

Telemarkforskning har skrevet en rapport om Møllaprojektet og vi forstår at utfordringene er like store som ideene er lite realistiske og sprikende. Kulturminnefondet har gitt tilsagn om en million kroner i støtte, men pengene blir kanskje aldri brukt ([Klikk her](#) og [klikk her](#)). De vil uansett bare være en dråpe i havet. Mølla skal være et satsningsområde for Hammerdalenprosjektet i dets siste år, men vi forstår at det vil ta flere år før noe er på plass her.

Høyere makter

Det planlagte nasjonale Verdiskapingscenteret til 2,5 millioner har jeg ikke sett noe til, heller ikke inkubatoren(!) er å se - men det er kanskje like greit. Jeg er ikke overbevist om at disse ideene bør eksporteres. Videre ned mot Stavernsveien skimter jeg et treningsstudio i det gamle høvleriet. Der det før var hardt, fysisk arbeid er det nå work-outs og sit-ups.

Det aner meg at prosjektet mangler styring og flagrer i alle himmelretninger. Selv foretrekker jeg frisk luft og spaserer hjem til Yttersø gård i visshet om at Fortidsminneforeningen ikke blir arbeidsledig med det første. Inntrykket etter den lille verksvandringen er at her trenger kulturminnene hjelp fra høyere makter. Spørsmålet er om de hører.

Vestfoldavdelingens websider har som formål å formidle avdelingens arbeide for vern av viktige kulturminner og miljøer. Nyhetssiden presenterer kulturminnevernet i Vestfold med hovedfokus på Vestfoldavdelingens saker. Sakene på nyhetshovedsiden utarbeides ved egen journalistisk virksomhet. Vi bringer nyheter og informasjon om arbeidet med å bevare gamle hus og miljøer, restaurering, reguleringsplaner og regionale og kommunale forhold av interesse for kulturminnefeltet. Den redaksjonelle linjen er basert på Fortidsminneforeningens formål og skal holde seg til presseetiske normer og standarder slik de er uttrykt i Presseforbundets Vær varsom-plakat som du finner [her](#).

Redaktør: Bente Bjerknes (ansvar for redaksjonell linje, journalistikk)
Redaksjon: Elisabeth Holmsen, Trygve Kikut, Hilde Woxen Stormark, Karine Huseby (redaksjon, journalistikk)
Webansvarlig: Ragnar Kristensen, (juridisk og teknisk ansvar, journalistikk)
Webmedarbeider: Stein Idar Hagen (teknisk ansvar og journalistikk)

E-post til redaksjonen: web@fmvestfold.net